

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу результатів методики дослідження педагогічних умов формування свідомого ставлення до навчання майбутніх офіцерів. Запропонована авторська дефініція ключового поняття «Педагогічні умови формування у майбутніх офіцерів Національної гвардії України свідомого ставлення до навчання». Встановлено, що сама методика дослідження має бінарно-діалектичний характер. Також було досліджено специфіку педагогічного середовища на рівні окремого ВНЗ, на який покладається обов'язок підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України. Був проведений структурний аналіз педагогічних умов діяльності вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, а також конкретного ВНЗСУМ було встановлено та виокремлено головні компоненти системи.

Ключові слова: педагогічні умови, свідоме ставлення, специфічні умови навчання, здобувач вищої освіти.

Постановка проблеми. Проблема методики й методології педагогічного дослідження є окремим, нерідко самостійним сегментом науки. Проектування дидактичної моделі педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів національної гвардії свідомого ставлення до навчання, подальша експериментальна перевірка такої моделі потребують чіткого уявлення про методику дослідження, яка включає в себе низку процедур, зокрема, конкретизацію етапів, методів, форм діяльності, характеру взаємодії суб'єктів, з'ясування чинників, що впливають на перебіг процесів і т. ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У результаті опрацювання наукових джерел серед найбільш вагомих напрямів ми могли б виокремити такі, як: загальна методологія досліджень у педагогіці (С.Батракова, М.Весна, В.Загв'язинський, В.Краєвський, Н.Мойсеюк); міждисциплінарні й міжпредметні зв'язки у педагогічних дослідженнях (В.Андрущенко, В.Буданов, І.Зимня, А.Петровський, Р.Почтер); зв'язок теорії і практики у педагогічному дослідженні (В. Астахова, С.Бережнова); структура і логіка педагогічного дослідження (К.Батароев, В.Курлянд, Н. Бордовська, В.М.Полонський); реалізація феноменологічного і сутнісного підходу у педагогічних дослідженнях (В.Андреев, М.Богуславський, А.Коржуєв, В.Попков); методи дослідження педагогічної діяльності (Н.Кузьміна, П.Образцов); критерії ефективності педагогічного дослідження (Ю. Бабанський, К.Левитан, В.Полонський).

Загалом методика педагогічного дослідження має відповідати, насамперед, таким вимогам, як: релевантність потребам і запитам розвитку суспільства, окремих його інституцій; науковість, всебічність і об'єктивність; чіткість формулювання показників і критеріїв з можливістю їх перевірки з метою підтвердження чи спростування робочої гіпотези; можливості втілення результатів дослідження в повсякденну практику діяльності навчальних закладів.

Метою статті є розробити власну методику дослідження педагогічних умов, зокрема таких, що сприяють формуванню у майбутніх офіцерів Національної гвардії України свідомого ставлення до навчальної діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ефективність педагогічного дослідження безпосередньо пов'язана із цілою низкою факторів, зокрема: володіння вченим предметом дослідження; його пізнаннями в галузі методології науки й можливостями застосування методів наукових досліджень; чітким уявленням про етапи діяльності та завдання, що виникають на кожному етапі; доречністю і доцільністю обраних технологій здійснення дослідження; здатністю об'єктивно оцінювати результати проведеної роботи. Безумовно, ми перелічили далеко не всі чинники, що впливають на ефективність педагогічного дослідження. Їх можна доповнювати і структурувати, групувати.

Тож перш за все необхідно з'ясувати, що ми розуміємо під даним видом педагогічних умов. Спираючись на запропоновану нами авторську дефініцію ключового поняття, можемо трансформувати її відповідно до проблематики цього дослідження. Отже, говорячи про педагогічні умови формування у майбутніх офіцерів Національної гвардії свідомого ставлення до навчання, ми маємо на увазі науково обґрунтований, динамічний, багатовекторний комплекс взаємопов'язаних,

необхідних і достатніх компонентів педагогічної системи, який з'являється у формі концепту і втілюється у безпосередній діяльності усіх суб'єктів освітнього процесу (як індивідуально, так і у взаємодії), що сприяє або ускладнює (унеможлиблює) формування і закріплення у майбутніх офіцерів Національної гвардії свідомого ставлення до навчання оптимальним шляхом.

Наведена дефініція слугуватиме і формулюванню завдань дослідження, і етапам його проведення, сприятиме створенню й перевірці відповідної дидактичної моделі.

Слід враховувати, що педагогічні умови багато в чому залежать не тільки від об'єктивних чинників, але і від суб'єктів освітнього процесу, їх досвідченості, свідомості, системи поглядів і переконань, відданості справі, професіоналізму та ін.

Зазначене зумовлює специфіку методики дослідження педагогічних умов, спричиняє її багатокomпонентну алгоритмізовану структуру.

У такий спосіб, складність *завдання* з вироблення методики дослідження педагогічних умов, у яких відбувається формування у майбутніх офіцерів Національної гвардії України свідомого ставлення до навчання, полягає у врахуванні усіх характеристик.

Виконання завдання зумовлює поетапність його розв'язання. Багатоступеневість етапів дослідження пояснюється науковою неусталеністю в розумінні специфіки підготовки фахівців для Національної гвардії України, актуалізацією потреб у підвищення якості освіти.

У такий спосіб, відзначаємо, що реалізація поставлених завдань стає можливою за умови використання низки *методів наукового дослідження*, зокрема: структурного, функціонального, системного, багатofакторного видів аналізу, абстрагування, моделювання, індукції і дедукції, спостереження, експертних оцінок, опитування фокус-груп, експерименту та деяких інших.

З позицій вибору аспектів методики нашого дослідження можливі кілька варіантів, кожен з яких має право на існування. Серед найбільш прийнятних ми б виділили управлінський, аксіологічний, акмеологічний, проєктивний, забезпечувальний, комунікативний, особистісно-орієнтований, організаційний підходи.

Управлінський підхід у створенні педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів НГУ свідомого ставлення до навчання є стрижневим компонентом, оскільки, з одного боку, охоплює усі форми і види освітньої діяльності, з іншого – розповсюджується не тільки на менеджерів освіти, а й передбачає реалізацію управлінської функції на рівні окремих науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти.

Аксіологічний підхід походить від розуміння людини як найвищої цінності, від готовності реально, а не декларативно втілювати положення ст.3 Конституції України, згідно з якою «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [118]

Акмеологічний підхід передбачає орієнтацію на досягнення вершин у професійній діяльності, у розвитку й самореалізації особистості. Саме цей підхід зумовлює необхідність прищеплення у здобувача освіти бажання не зупинятися на досягнутому, продовжуючи опановувати професію на все більш високому рівні. Ми вважаємо, що акмеологія стає невід'ємною частиною формування свідомого ставлення до навчання у майбутніх офіцерів НГУ, активно впливає на когнітивно-гностичний і поведінково-діяльнісний компоненти структури особистості.

Проєктивний підхід також являє собою певну ієрархічну структуру. Якщо йдеться про усвідомлене ставлення до навчання, то передбачається, що здобувач вищої освіти орієнтований на проєктування власної освітньої траєкторії, екстраполяції компетенцій, що планується здобути в навчальному процесі, на майбутню професійну діяльність. Тож, необхідно зазначити, що проєктивний підхід до виявлення педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів НГУ навчальної свідомості є одним з ключових.

Матеріально-технічне забезпечення включає в себе, насамперед, площі аудиторного фонду, наявні полігони, лабораторії, комп'ютерне й мультимедійне обладнання, інтернет тощо. В умовах діяльності ВНЗ із специфічними умовами навчання, на якій покладено обов'язки підготовки фахівців для Національної гвардії, сюди потрапляють й доволі специфічні речі: тири, зброя і набої до неї; спеціальні засоби фізичного впливу; новітні військові прилади; автомобілі; муляжі, макети, моделі, симулятори та ін.

Навчально-методичне забезпечення по суті є своєрідним ядром, без якого повноцінна підготовка висококваліфікованих кадрів просто унеможлиблюється. В умовах підготовки правознавців додаються й кодекси, Закони України, постанови Кабінету Міністрів України, накази окремих міністерств і відомств. Ці нормативно-правові акти у навчальному процесі набувають нової, не типової для них функції – вони стають елементом навчально-методичного забезпечення.

Комунікативний підхід до методики дослідження педагогічних умов також має право на існування. Справа в тому, що увесь освітній процес відбувається в інформаційно-комунікативному середовищі. Якщо говорити про безпосереднє педагогічне спілкування, що відбувається в бінарній опозиції «викладач – здобувач вищої освіти», то тут є значний потенціал щодо безпосереднього впливу на свідомість студента / курсанта, переконання його у бажаності певних пріоритетів, моделі поведінки, передачі професійного і життєвого досвіду. Наперед зазначимо, що за результатами нашого дослідження, саме ті науково-педагогічні працівники, які мали добре розвинені комунікативні здібності, були найбільш успішними у формуванні в майбутніх офіцерів Національної гвардії свідомого ставлення до навчання.

Особистісно-орієнтований підхід також можна розглядати як стрижень при розв'язанні завдань з формування у майбутніх офіцерів свідомого ставлення до навчання. Суттєві розбіжності в індивідуальних показниках структури особистості здобувачів вищої освіти потребують диференціації при здійсненні взаємодії між викладачем і курсантом.

Таким чином, розробка методики дослідження має різні варіанти підходів, які зумовлюються основними цілями і завданнями, поставленими перед собою науковцем. Попри це існує певна логіка, що дозволяє представити розроблену методику як дещо цілісне, системне. У зв'язку з цим, ми не віддамо переваги лише одному якомусь підходу, а розглядаємо окремий фрагмент дійсності у діалектичному поєднанні усіх елементів.

Отже, на першому етапі дослідження було необхідно (наскільки це взагалі можливо) встановити деякий «універсальний» комплекс педагогічних умов, що сприяють формуванню у здобувача вищої освіти тих особистісних якостей, які необхідні для успішного опанування майбутньої професії. Оскільки для експериментальної перевірки створеної нами дидактичної моделі ми обрали тих майбутніх офіцерів Національної гвардії, які навчаються за напрямом «Право», особливо важливими для нас стали наукові праці, присвячені педагогічним умовам формування юристів.

Дослідники виділяють більш широке коло педагогічних умов, спираючись на роль практичної підготовки. Зокрема, Н.У.Яричев і А.А.Цамасва включають сюди: соціальне партнерство ВНЗ, роботодавця і студента; використання практико орієнтованих технологій навчання і контролю, відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності та професійних взаємовідносин між її суб'єктами; мотивація студентів до саморозвитку і самореалізації в юридичній діяльності, насамперед через роботу в юридичних клініках; цільова установка на досягнення максимально високого рівня сформованості професійної компетентності майбутнього юриста в процесі навчання і практики. [243]

Формалізуючи представлені концепції, можна зазначити, що по суті вони містять такі основні елементи, як: орієнтацію на потреби практики й вимоги до професії; вимоги до навчального середовища і застосування освітніх технологій; вказівку на якості педагога і характер його взаємодії із студентом. набір компонентів варіюється в залежності від проблематики кожного окремого дослідження, але є й інтегративні компоненти. Здебільшого вони знаходяться у системі координат «викладач – студент».

На другому етапі застосування виробленої нами методики виникає необхідність у встановленні тих педагогічних умов, які властиві вищим навчальним закладам із специфічними умовами навчання. Насамперед, ми походимо з того визначення даної категорії вищів, що міститься у Законі України «Про вищу освіту», де вказується, що «вищий військовий навчальний заклад (вищий навчальний заклад із специфічними умовами навчання) – вищий навчальний заклад державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту».

Тобто для законодавця визначальними критеріями характеристики цього типу ВНЗ є лише їх підпорядкування переліченим органам виконавчої влади, номінація особливої категорії здобувачів вищої освіти, а також вказівка на мету їх підготовки.

Зазначені характеристики є важливими з нормативно-правової точки зору. Разом з тим, якщо йдеться про педагогіку, то цього замало. Тож при з'ясуванні педагогічних умов формування у майбутніх офіцерів Національної гвардії України свідомого ставлення до навчання необхідно

враховувати наступні організаційно-педагогічні аспекти:

- навчання у ВНЗ із специфічними умовами для здобувачів вищої роботи є несенням служби. Воно враховується не тільки у загальний трудовий стаж, а й у вислугу років, що є важливим при подальшому фінансуванні надбавок до окладу, а в перспективі – при нарахуванні пенсії;

- навчання поєднується із несенням добових нарядів, участю в заходах з охорони громадського порядку, проведення певних операцій тощо;

- усі здобувачі вищої освіти після прийняття присяги мають військові (спеціальні) звання, що апріорі встановлює особливий порядок офіційних взаємовідносин, побудованих на субординації;

- на курсантів (слухачів) розповсюджується дія загальновійськових статутів, інших нормативних актів, що регламентують діяльність та норми поведінки військовослужбовців;

- існують передбачені статутами специфічні форми заохочення і стягнення тих, хто навчається, наприклад, дострокове отримання чергового звання, додаткові дні до відпустки або ж позачергові наряди. Подібні засоби стимулювання поряд із традиційними певною мірою також формують ставлення до навчання;

- на перших курсах здобувачі вищої освіти проживають в казармах, тобто, на відміну від студентів у цивільних вишах, цілодобово знаходяться у своєму навчальному колективі;

- існує затверджений розпорядок дня, яким передбачається ранкова зарядка, шикуння, заняття за розкладом, самопідготовка. Остання, як правило, здійснюється групою, а не індивідуально;

- окрім науково-педагогічних працівників, з курсантами працюють командири взводів, начальники курсів та їх заступники, співробітники відділів виховної роботи, тобто коло осіб, які потенційно можуть здійснювати вплив на формування особистості, є значно ширшим, аніж у цивільних вищих навчальних закладах;

- значний обсяг в освітньо-професійних програмах підготовки фахівців віддається спеціальній фізичній, вогневій, тактико-спеціальній підготовці.

Усе перелічене вносить свої корективи до традиційного комплексу педагогічних умов, розширюючи коло учасників освітнього процесу, встановлюючи особливий характер їх взаємодії, загальну специфіку організації й реалізації навчання.

На третьому етапі відзначаємо специфіку педагогічного середовища на рівні окремого ВНЗ, на який покладається обов'язок підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України. Оскільки педагогічний експеримент проводився на базі Національної академії внутрішніх справ (НАВС), особлива увага була приділена аналізу тих педагогічних умов, що властиві саме цьому вишу.

Знаний в Україні та за її межами вищий навчальний заклад, що має понад 90-річну історію, відомий завдяки усталеним традиціям підготовки фахівців, потужному колективу науково-педагогічних кадрів, значній матеріально-технічній базі. На теперішній час тут здійснюється навчання майбутніх офіцерів Національної поліції, Національної гвардії України, а також кадрів для пенітенціарної служби. Тобто, на відміну від Національної академії Національної гвардії України перед НАВС стоїть більш широке коло завдань.

Цей факультет був створений ще у 1992 році згідно із наказом Міністра внутрішніх справ України від 10.06.1992 № 253. Передбачалося, що щорічний набір дорівнюватиме 100 осіб, а навчання фахівців відбуватиметься протягом чотирьох років. Згідно з даними, розміщеними на сайті НАВС, за період свого існування факультет підготував 1360 офіцерів, 209 з яких отримали дипломи з відзнакою.

Велике значення мав і той факт, що факультет очолювали досвідчені авторитетні фахівці, зокрема: учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС, заслужений юрист України полковник Котенко А.С.; заслужений працівник освіти, кандидат педагогічних наук полковник Дзюба В.М.; учасник бойових дій в Республіці Афганістан полковник Примака В.П. та інші. На даний момент факультет очолює кандидат педагогічних наук, доцент полковник Пожидаєв А.О.

Вважаємо, для формування у майбутніх офіцерів позитивного ставлення до навчання велике значення мають особистості керівників, оскільки перед ними є реальні взірці для наслідування. З іншого боку, не можна не помітити й того факту, що спостерігається тенденція, що очільниками підрозділу нерідко стають науковці, які спеціалізуються саме на педагогіці. Подібне є принципово важливим, оскільки керівництво факультетом здійснюється тими фахівцями, які досконало володіють теорією і методикою професійної освіти.

Основне навчальне навантаження при роботі з курсантами в основному здійснюється трьома кафедрами факультету: тактичної підготовки військ, загальновійськових дисциплін та фізичної підготовки, загально правових і психологічних дисциплін.

Висновки і перспективи. В результаті структурного аналізу педагогічних умов діяльності вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, а також конкретного ВНЗСУМ було встановлено, що є підстави виокремлювати такі компоненти системи:

- детермінанти, що впливають на підготовку майбутніх офіцерів НГУ;
 - кваліфікаційні вимоги до фахівців Національної гвардії, що зумовлюють цілепокладання освітнього процесу;
 - завдання і функції професійної діяльності, на виконання яких спрямовано здобуття освітніх компетенцій;
 - принципи реалізації освітньої діяльності;
 - наповнення організаційно-управлінської діяльності (стиль і методи керівництва);
 - дидактичне проектування;
 - забезпечення освітнього процесу (наукове, навчально-методичне, матеріально-технічне, інформаційне);
 - специфіка реалізації змісту освіти;
 - духовні цінності, що передаються в процесі навчання й виховання;
 - організація навчальної взаємодії суб'єктів освітнього процесу під час аудиторної та позааудиторної роботи;
 - орієнтація на певні моделі освіти, підходи до її здійснення;
 - пріоритетні форми і методи навчання, освітні технології;
 - супроводжуючі виховні заходи;
 - доміанти оцінювання якості освіти та якості освітньої діяльності.
- Наведений перелік є достатньо обсяжним, проте не вичерпним.

Підводячи проміжні підсумки щодо методики дослідження формування у майбутніх офіцерів НГУ свідомого ставлення до навчання, зазначимо, що дана методика узгоджується із загальнонауково-вими методиками педагогічних досліджень, виокремлює цілі, завдання, етапи діяльності. З урахуванням специфіки об'єкта і предмета дослідження вона набуває своїх особливостей, що виявляються в ускладненій алгоритмізованій структурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бордовская Н. В.* Диалектика педагогического исследования: логико-методологические проблемы / Н. В. Бордовская. – СПб.: Изд-во РХГИ, 2001. – 512 с.
2. *Веденева О. А.* Реализация педагогических условий в повышении эффективности в профессиональной подготовке студентов / О. А. Веденева, Д. А. Савельев, М. А. Пуцаева // Сибирский педагогический журнал. – 2009. – № 3. – С.215–220.
3. Конституція України (редакція від 15.05.2014) [Електронний ресурс] // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
4. *Пометун О. І.* Теорія та практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики/ Під заг. ред. О.В. Овчарук.– К., 2004. – 112с.
5. *Савіщенко В. М.* Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутньо-го юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В.М.Савіщенко; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2008. – 22 с.
6. *Ярычев Н.У. Цамаева А.А.* Педагогические условия эффективного функционирования системы педагогического обеспечения практико-ориентированной направленности подготовки будущего юриста в процессе обучения в высшей школе / Н.У.Ярычев, А.А.Цамаева // Современные проблемы науки и образования, 2015. – № 1. [Электронный ресурс] // <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-usloviya-effektivnogo-funktsionirovaniya-sistemy-pedagogicheskogo-obespecheniya-praktiko-orientirovannoy>

Е. В. Луценко

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ СОЗНАТЕЛЬНОГО ОТНОШЕНИЯ К УЧЕБЕ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ

Резюме. Статья посвящена анализу результатов методики исследования педагогических условий формирования сознательного отношения к учебе будущих офицеров. Предложена авторская дефиниция ключевого понятия «Педагогические условия формирования у будущих офицеров Национальной гвардии Украины сознательного отношения к учебе». Установлено, что сама методика исследования имеет бинарно-диалектический характер. Также было исследовано специфику педагогической среды на уровне отдельного вуза, на который возлагается обязанность подготовки будущих офицеров Национальной гвардии Украины. Был проведен структурный анализ педагогических условий деятельности высших учебных заведений со специфическими условиями обучения, а также конкретного вуза. Было установлено и выделены главные компоненты системы.

Ключевые слова: педагогические условия, сознательное отношение, специфические условия обучения, соискатель высшего образования.

O. Lutsenko

RESEARCH METHODOLOGY OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF CONSCIOUS ATTITUDE FORMATION TO THE STUDY OF THE FUTURE OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

Summary. This article analyzes the results of the pedagogical conditions' methodology of a conscious attitude formation to study of the future officers. The author's definition of the key concept of «Pedagogical conditions of formation of the future officers of the National Guard of Ukraine conscientious attitude to study» is given. It was found that the method of study has binary-dialectical character. The specifics of the pedagogical environment at the level of the individual institution, which is undertaken to prepare future officers of the National Guard of Ukraine has also been investigated. Structural analysis of the pedagogical conditions of activity of higher education institutions was carried out with the specific conditions of learning, as well as the specific higher educational institution has been found and the main components of the system were emphasized.

Keywords: pedagogical conditions, conscious attitude, the specific learning environment, the applicant of higher education.